

„ASACHI“

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ LITERARĂ

Comitetul de Redacțiune: Dr. D. Cantimir, I. Negre, Grigora N. Lazu, C. Hogaș, P. Antonescu N. Juravski. G. Boteanu și Em. Halunga Cu colaborarea membrilor Societății Asachi.

DOAMNELOR și DOMNILOR⁽¹⁾

Membrii societății «Asachi» în una din întrunirile lor, au exprimat dorința, ca, cu ocaziunea aniversării acestei societăți, să se țină o conferință publică, de către unul din membrii săi, precum în anul trecut ați ascultat pe onorabilul nostru coleg D-l Hogaș asupra dezvoltării naționale a Romanilor; anul acesta societatea au voit a avea o conferință, care să trateze asupra Higienei populare, ca condițiune de progres: adică un studiu, care să între în amănuntele vieții Românilor și a le indica mijloacele, prin care am pute progresa și prospera ca individ și ca națiune.

Designat de colegii mei cu această sarcină, socot de a mea datorie, onorat auditoriu, de a vă mărturisi, că, pe cât votul colegelor mei mă onorează, pe atât el mi-a creat o pozițiune gră, față cu un subiect, pe cât de vast pe atât și de important pentru existența noastră națională: de vreme ce fie care cunoșteți, că, pentru a face un studiu asupra vieții poporului Român, și în specie a populațiunii rurale, adică a sătenilor, care din toți timpul au știut a munci și a se lupta, pentru a ne conserva ca stat și ca națiune, și pentru a arata împrejurările, în care au trăit și

(1) Din cauza unor împrejurări de față major, această conferință nu s'au putut ține; o dăm publicității după manuscrisul.

trăesce săténul român, precum și mijlocele igienice prin care el ar pute ajunge sa'și îmbunătățască sorta existenței, din punctul de vedere economic și igienic, pentru a prospera și a se întări, se cere aceluia, care ar încerca un asemenea studiu, condițiuni speciale de aptitudine și cunoscinți vaste de istoria poporului român, de țigiena publică și privată, fiziologie, sociologie, economie politică și altele; căci țigiena au avut întotdeauna de-a-una, și mai cu seamă în secolul din urmă, de scop a studia națiunea sau individul din toate punctele de vedere a existenței sale; acestor împrejurări numai, trebuie să mulțămim, că această știință au pătruns în toate stratele sociale ale națiunilor civilizate; căci numai țigiena au putut spune, că atât bogatul cât și săracul au dreptul la o parte egală a existenței, care nu se poate conserva de cât numai având o casă bună de locuit, o hrană indestulătoare, un aer curat pentru a respira, o apă potabilă de băut și așa mai departe. Vedeți dar, onorat auditoriu, că țigienistul, pe lângă cunoscințele mai sus arătate, are nevoie de a cunoște arhitectura unei case, proprietățile chimice și fizice ale alimentelor, a aerului, a apei și a tuturor elementelor necesare existenței noastre, precum și influențele favorabile sau defavorabile ce au asupra omului în stare de sanatate și în stare de boală; căci țigiena cuprinde două părți principale: modul de a conserva pe individ și națiunea de boală, precum și mijlocele de a ne tămădui, când o boală epidemică sau endemică ne bântue.

Afară de acestea, domniile vóstre cunoșteți foarte bine, că astăzi în știință au început epoca problemelor ideale, a deductiunilor de logică teoretică sau credință în zisele unu sau altui învățat; astăzi nimic nu este un adevăr câștigat pentru știință, de cât numai atunci, când el este verificat și confirmat prin experi-

ență sau cifre, adică când e un adevăr material ori matematic; și, în specie, această thesă necesită, în prima linie, pentru a răspunde scopului ce s'au propus societatea Asachi, date statistice, care să convingă de fapt afirmațiile mele.

Din nenorocire însă, România nu are un serviciu statistic regulat, care să ofere celor ce au nevoie în studiile lor, materialul de demonstrațiune; și de toate autoritățile la care m'am adresat, nu am căpătat de cât un răspuns negativ, în cât astăzi nu pot a vă afirma în mod necontestat, care este numărul populațiunii noastre, precum și al născuților al morților și căsătoriților pe o serie de mai mulți ani, din care să putem vede noi înșine, dacă populațiunea Romaniei sporesce sau ba, conform legii naturale a existenței și în ce proporțiuni anume.

De asemenea nu putem ști care este starea materială a populațiunii, adică dacă avutul național și individual sporesce sau se împușină în condițiunile economice în care trăim.

Tot ast-fel nu pot a vă arăta nici cel puțin progresul instrucțiunii care este făclia ce luminează viața fie cărei națiuni, care pășescă cătră progres și civilizație; fiind știut că forța unei națiuni se estimează după numărul locuitorilor cu știință de carte, căci numai aceia sunt puși în pozițiune a ști cunósce interesele sănătății și a existenței. În fine este nevoie a cunósce adevărata situațiune colectivă și individuală a unei țări, pentru a-i pute indica viciile de care ea este atinsă.

Aceste toate considerațiuni le supun la deosebita Dv. apreciațiune, rugându-vă a le lua în considerațiune pentru a scuza neajunsurile ce vor lăsa cuvintele mele, atât ca știință, cât și ca d. monstrațiune; fiind sigur, că domnile vóstre cunósceți foarte bine, că dacă am venit astăzi a vă întreține asupra unei chestiuni de igienă publică

de cea mai mare importanță pentru țara noastră, au trebuit să sacrifice persoana mea înaintea datoriei care ne dă: că ori ce Român pentru țara sa trebuie să facă tot aceia ce poate, căci numai ast-fel vom ajunge la un adevăat progres. Vă rog de asemenea a cunoște mai întâi, că cu această ocaziune nu ne vom ocupa de cât de două părți din întregul thesei date de societate, adică de locuința și de hrana sătenului. În definitiv țin a vă mărturisi asemenea, că toate zisele mele, nu sunt de cât fructul studiilor și a observațiunilor diverșilor învățați ai țării, care în diverse ocaziuni au știut, prin cunoștințele lor speciale, prin talentul și erudițiunea câștigată în studii îndelungate, a da națiunii un tablou via și natural asupra modului său de existență.

Onorat Auditoriu!

Cu toții cunoșcem starea în care se aflau sătenii noștri înaintea unirei țărilor surori; niminea însă nu cunoște mai bine voile și nevoile lor din acele timpuri, de cât noi, acii care suntem fii de săteni, care am vădit prin noi înșine și am ascultat adese, cu lacrimile în ochi, spunându-ni-se cum părinții și respăriniii noștri nu puteau să aibă o voință în acțiunile lor individuale, sau o resplată pentru muuca lor, în cât sorta țaranului român era supusă buneii voinți a stăpânului moșiei sau a slugilor sale, mulțumit fiind a duce o viață de muncă și nevoe numai să aibă o mămăligă în toate zilele pentru dânsul și copiii săi, atunci, când stăpânul era drept, milostiv, și nu pretindea țaranilor din satul său de cât munca zisă după așezământ, *pontul* în schimbul căruia el avea casa și locul de hrană; cu toate acestea, se găsiau stăpâni de moșii, și din nenorocire mulți dintre acei de origină străină, care țineau pe țaranii într'o adevărată robie sălbatică, adică: în pont, clacă, beție și

ce este mai trist, sub pedepse corporale sfâșietore, ce sunt sigur că vă infioră în inimă, pe toți, când auziți vorbindu-se de dânsele. Nu este locul aicea a vă spune în ce epocă și sub ce împrejurări se executau nisce asemenea cruzimi; Istoria poporului român le va păstra posterității, pentru a arăta urmașilor noștri cine au voit binele sâtenului român.

Găsesc de a mea datorie, a vă zice încă, că între boerii români s'au găsit mulți, cu un patriotism demn de totă lauda. În cât, pe lângă căși dădeau îngrijirea, ca țaranii lor să fie tratați cu blândeță și omenie, ei au fost chiar primii apostoli ai renascerei poporului român, și ceva mai mult încă, când vedeau pe copii de sâteni cu o inteligență deosebită și aplicație la învățetură, le înlesneau mijlocele materiale pentru instrucțiunea lor, și mulți din ei au atins treptele cele mai înalte ale demnităților, devenind omenii de stat, alătura cu stăpânii lor, și lucrând pentru binele și căsigarea libertăților noastre. Aceste simțiminte nobile a multor boeri români, au fost din toți timpii înăscute în inimile lor, căci aceste bunuri au fost în natura inimei românesce; cu toate acestea este necontestat, că instrucțiunea ce au primit unii din ei în țările civilizate de la apusul Europei, au avut o mare iniuriere; însă un proverb românesc zice: cu o flóre nu se face vară; ast-fel și poporul român, robita fiindu'i munca și voința, nu putea progresa și prospera, căci dreptatea i se făcea la curtea boerescă, o cârmuitorii îl executau la plata dărilor, fii lor erau prinși cu arcanul, spre a forma miliția țarei, beilicurile statului, a stăpânilor, a oștirilor străine ce adesa ocupau țara, în line etheriile de tot felul, secau cu neconținere puținul avut ce se învrednicia țaranul a agonisi la casa lui.

Pentru fericirea poporului român, au trebuit, onorat auditor, unirea țarilor, glorioasa domnie a principelui A.

Ion Cuza și un devotament patriotic a tuturor ómenilor de bine a ambelor țări, pentru ca poporul român să pótă zări lucésérul reinvierii sale. De atunci sátenul au început a se bucura de o voință neatárnatá de puterea altuia, și de fructul muncéi sale.

La anul 1864, sub ministerul Gogolniceanu, s'au dat sátenilor români pámântul de hraná de pe proprietáțile unde ei locuiau, și prin acésta s'au pus baza principalá a unui mare principiu economic, desrobirea muncéi și diviđiunea propietáților, care au adus prosperitatea, inbogáțirea și civilizáțiunea tuturor națiunilor culte din Europa; în același timp țaranul român, devenit proprietar pe o párticicá de pámânt a țárei sale, i s'a sádit în inimá un nou simț de conserváțiune a avutului séu, a pámântului de hraná și în fine iubirea de patrie. Dupá acésta sáteanul au cápátat una dupá alta, o administrație și o justiție, unde interesele sale puteau fi tratate și judecate cu o egalá ingrijire, fiind cá nici un privilegiu nu mái ocrotia pe nimene de la hotárireá legilor comune. În același timp scólele au început a se ímpráștié prin tóte unghiurile țárii, în puterea legéi ce declara instructiunea gratuitá și obligátóre. Serviciulul medical al districtelor i s'a dat asemenea o organizațiune, pentru ca și sármanul țeran să gásascá o ingrijire medicalá la caz de bóla; în fine am ajuns într'o epocá de 25 de ani, să putem fi liberi pe cugetarea și voința nóstrá, stápáni pe avutul nostru, chemáți în aceeași linie atát la favoruri cât și la sarcini pentru susținerea și márirea náționalá.

Acum dacá aruncám privirile ímprejurul nostru, dacá reflectám la starea în care ne gásiam cu un patrar de secol mái înainte și la ceia ce am ajuns astázi sub tóte raporturile, negreșit cá trebuie să afirmám cu tárie, cá náțiunea româná au trecut prin o revoluțiune socialá

ne mai pomenită în viața popórelor ; căci pe când națiuni mari, culte și civilizate, nu au putut face acest pas, de cat numai cu sacrificii de sînge între frați, și în același timp într'o serie de ani indoită și intreită, România, mulțămită elementului său național pur omogen, a știut atît bogatul cît și saracul, aristocratul ca și săténul, învațatul ca și ce! fără sciință de carte, a'și strînge mîna, a'și uni cugetările și a lucra fie care în sfera sa pentru libertatea, progresul și prosperitatea națională.

Pentru a ajunge la acest rezultat, onorat auditoriu, aũ trebuit ca România să facă sacrificii mari, între care și sacrificii materiale, adică să sacrificăm din avutul și produsul muncii noastre, mai iniã pentru a dota țara cu o organizare completă a tuturor instituțiunilor de care are nevoie o țara, care pãșesc spre civilizație; și al doilea a susținé cu sacrificii de sînge un rebel pentru cãscigarea neatárnării noastre politice; căci starea în care ne aflam, sub acest raport, aũ fost în toți timpul un obstacol de progres interior.

Aceste sacrificii ce am fost siliți a face, au ținnt întréga națiune în întãrziere de progresele ce făceau cele-lalte națiuni, din punctul de vedere economic; în cãt astã-zil ne gãsım că trebuie să începem clãdirea unui nou edificiu, a unei noué opere de labóre și devotament național, pentru a ne puté bucura de ceia ce am cãscigat deja : adică trebuie să ne gãndim la imbunãtãțirea sórtei noastre materiale și economice, căci numai prin acésta vom puté ajunge a imbunãtãți starea igienică a populațiunei rurale, fiind bine constatat că nici un progres nu se póte face, de cãt bucurãndu-ne de o bună stare materială.

Acum dupã ce am vedut într'un mod sumar împrejurã-

rile în care aș trăit țăranul român, să venim acum a studia starea higienică a locuinții sale.

Mai întâi, aruncați privirea asupra pozițiunii topografice, ce aș mai toate satele noastre, și veți vede, că cele de la munte, sunt aședate la dosurile cele mai ascunse de viderea trecătorului; iară cele de la câmp prin văli și râpi adâncite, pe când frumoșele noastre coline și șesuri sunt aprópe pustii; credeți d-vóstră că țăranul aș căutat acest refugiu de bună plăcere? Nu! alegerea acestor locuri au fost dictată de împrejurările timpurilor în care au trăit locuitorii țării, fiind siliți a infrunta năvalirile sirăinilor, ce veniau adesa asupra lor; în cât în timpurile de tristă memorie a istoriei existenței noastre, ei puteau lupta contra năvălitorilor, și la caz de pericol a se ascunde în crierii munților sau în văile nepătrunse. Acestor prevederi trebuie să mulțămim în mare parte conservarea țării, a limbei naționale și a religiunii noastre, căci odată pericolul infruntat, locuitorul putea a se reintórce la vatra sa.

Aceste împrejurări, lipsa materială și cea a culturii intelectuale a populațiunii rurale, au făcut, ca locuința săténului să nu intrunescă nici una din condițiunile cerute de igienă și salubritate pentru conservarea sănătății.

În genere casele țărănesci, sunt așazate pe suprafața pământului fără temelii, clădite la munți de lemne rotunde închiete, și acoperite cu scânduri, iară la câmp de un fel de garduri de nuele acoperite cu trestie sau pae; păreții lipiți cu lut pe din năuntru și pe din afară, însă în tot-de-a-una prea subțiri pentru a resista curențelor vânturilor și frigului de iarnă. În deobște locuințele nu sunt compuse de cât de o mică tindă cu o camară în față și în latură o odaie mai mare destinată pentru adăpostul întregii familii; alte locuinți nu au de cât o singură odaie, care comunică direct afară, în

tot-de-a-una însă sunt puțin încăpătore, iar pe jos lipite cu o migmă compusă de lut și bălăgar.

Ferestrele camerei de locuit a țeranilor sunt toate mici și rare ori făcute cu geamuri de sticlă, în cât lumina nu pătrunde de cât prin reflecțiunii în casă, cu atât mai mult cu cât, fiind puțin nalte, acoperemîntul ajunge până la jumătatea pereților, ceia ce contribuie ca locuitorii să trăiască în tot-de-a-una într'o semi-obscuritate, și într'o atmosferă coruptă, daunosă sănătății lor; căci este știut că într'o locuință unde aerul și lumina nu pătrunde cu ușurința și abundență, acolo toate bôlele infecțioase și molipsitoare, găsesc mijlocul cel mai favorabil de dezvoltare, mai cu samă când încăperea camerei nu este în proporțiune îndestulătoare cu numărul indivișilor care o locuiesc; ținînd cont asemenea că la țară, părinții și copiii, dorm aproape unul lângă altul în așternuturi de lână, ce nu le mai schimbă, și nici nu le aerisesc nici o-dată, continuînd a fi imbuibate de sudorea corpului și alte miasme ce dau naștere, prin ele însuși, la elemente de contagiu și infecțiuni.

În câtă vreme însă casa unui locuitor este ferită de bôla, sau de mórtea unui membru al familiei, pericolul nu pare atât de eminent; însă din nenorocire când o bôla epidemică se ivesce într'un sat, puteți să vă închipuiți ușurința cu care se dezvoltă toate elementele de propagațiune, când vă aduceți aminte că bolnavul zace alături cu un individ senătos, mai mult încă, la caz de mórte, după ce toți membrii familiei viețuesc împreună cu un cadavru 3 zile, și când se învălesc sau se îmbracă cu obiectele ce au aparținut mortului, înțelegeți foarte bine, că imunitatea este un caz excepțional. Acum când cunoșteți toate aceste circumstanțe, puteți foarte ușor a vă explica continuarea de atâta timp, și victi-

mele ce fac prin sate epidemiile de tifos, disenterie, anghină, scarlatină, varsat, coriu, holeră și altele.

Nu iudrănesc a abuza de indulgența D-văstre și a intra în alte amănunte ale cauzelor de insalubritate, ce intilnim în interiorul locuinței unui sătén, fiind că ele sunt mai mult de domeniul medicinei, și de acolo vom căuta a cerceta cauzele de insalubritate, așa zise exterioare locuinței, însă care nu sunt de cât nisce intimi accesori ai celei dintâi.

Cunósceți, onorat auditoriū, că fie care sătén pe lângă casa sa, are încă diverse dependinți, asupra cărora higiena publică, cată să aibă o privighere de aproape, fiind că ele, de și necesare unei locuinți, însă întreținute în rele condițiuni de curățenie sau rău clădite, devin nisce isvóre de infecțiuni și prin consecință, periculoase existenței sătenilor. În prima linie, sunt latrinele, a cărora conținut, supus discompunerii, exalarea lor dă loc adesa la epidemii ucigătoare, precum tifos, disenterie s. a. Aceste afirmațiuni sunt confirmate prin numeroase observațiuni ce știința le posedă, că materiile animale în discompunere, grămădite împrejurul unei locuinți, sau pe câmpurile de resbel, infectează aerul; de asemenea când din nenorocire rezervoriile latrinelor își stabilesc o comunicație pe sub pământ cu fântânele de apă potabilă, apu nu întârzie de a se altera de aceste materii animale în descompunere și prin usul atât a acelei ape, cât și prin respirarea unui aer infect, introducem în organismul nostru o otravă contagioasă și infecțioasă, indestul de puternică, pentru a ne compromite viața.

Tot de asemenea ați văduț adesa pe la țară felurite băltauri amestecate cu gunoe și vegetale, în stare de putrediciune; aceste băltauri și ochiuri glodose, sub influența căldurii și a luminei, dau loc la diferite guze infecte și în cele din urmă timpuri, s'au constatat, chiar

existența unor ființe microscopice în aceste ape, care sunt, după totă probabilitatea, cauzele principale ale frigurilor; și aceste afirmațiuni sunt pe deplin confirmate, prin observațiunea de toate zilele, că locuitorii care locuiesc pe lângă apele stătătoare, precum: eleșteie, topile, mlaștine și altele, sunt în tot-de-a una atinși de friguri, precum chiar și aceia care nu fac de cât a trece prin acele localități. Mai mult încă, întregul lor organism suferă de influența evaporațiunilor acestor mlaștini, în cât îi vedem galbeni, cu pânțele umflate, dropicoși și fără viață și vigoare în acțiunile lor, fiind condamnați la o moarte prematură, în comparație cu locuitorii ce locuiesc în localitățile sănătoase, și cu un aer curat.

— Marginesc aicea amănuntele cauzelor de insalubritate ale locuințelor, prin enumerarea celor principale; căci marginele unei conferinți nu'mi permit a da o dezvoltare mai mare tuturor cauzelor de insalubritate, cu au o influență directă sau indirectă asupra sănătății populațiunii rurale.

Onorat Auditoriu!

Vieța omului ca și a tuturor ființelor organice, este întreținută prin nutrițiune adică prin hrană. Pe când corpurile anorganice se măresc prin justa-punere, ființele viețuitoare au nevoie de hrană pentru întreținerea fenomenelor fizice ale vieții organice, pentru a crește și a veșui, înlocuind consumațiunea ce se efectuează în corpul nostru prin o succesivă asimilațiune. Ast-fel omul are nevoie de o hrană indestulătoare, care să repare și să se substituie perderilor ce se fac cu necontenire prin actul veșuirei; atunci când hrana este de o bună calitate și în cantitate indestulătoare, organismul nostru se conservă în bună stare conform legelor natu-

rale ale existenței; pe câtă vreme sub influența unei re-
le nutrițiunii ca calitate, sau ca cantitate a diverselor
substanțe ce compun hrana, corpul omului, perdând
mai mult de cât câștigă, atunci sănătatea sa suferă, și
din acest punct de vedere, nimine nu are mai multă
nevoie de o hrană bună de cât populațiunea rurală; fi-
ind că țaranul este silit a munci și organismul său con-
sumă mai mult de cât a acelor omeni care duc o vi-
eață trândavă, fără mișcare sau care nu consumă for-
ța mușchilor lor în lucruri oboșitoare și prelungite. Cu
tote acestea, din nenorocire, lipsa mijloacelor materiale pe
de o parte, iară pe de alta posturile ce ni le impune
religiunea, fac ca populațiunea rurală să nu se hrănească
de cât cu nisce substanțe foarte puțin hrănitore și
grele de mistuit. Cine dintre noi nu au vădut, că țara-
nul, în timpul verei mai cu samă, continue munca din
zori și până în nopțe, pe când prânzul său nu consistă
de cât în mămăligă cu legume, buruene și fructe verzi
sau uscate, crude sau fierte; iar carnea, ouele, laptele
brânza, pescele și untul de lemn nu sunt pentru țaran
de cât o hrană de ocaziuni excepționale pentru acei mai
cuprinși. Mai mult încă, chiar făina pentru mămăligă
este adese ori provenită din popușoi alterați în sub-
stanța lor hrănitore; în cât pe ori cine poate să pue în
mirare, de unde țaranul român mai păstrează vigoarea și
resistența la muncă; cu toate acestea, dacă obișnuința,
poate ave o înriurire asupra sănătății țaranilor, totuși o
observațiune serioasă ne demonstrează, că hrana neindus-
tuloasă și de ră calitate, au făcut ca sănătatea lor
să fie atinsă într'un mod îngrijitor, și de aceea ei nu
pot rezista la muncă, precum resistă țaranii țerilor stre-
ine, care se hrănesc mai bine; iară generațiunile ce se
succed, ni se presintă sub un aspect mult mai puțin
viguros, în cât consecvențele hranei de calitate ră

nu adus o nouă calamitate asupra sătenilor noștri, la care chiar județul Neamțu participă cu un număr aproximativ de 500. Nu este aicea locul de a vă descrie în ce consistă această boală numită pelagră, voi u spune numai că un individ odată atins, este condamnat la o moarte sigură, după ce în câte-va primăveri consecutive, li se jupesce obrazul, mâinile și picioarele, mai în urmă organele mistuirei slăbindu-se, se consumă cu desevărsire și atingându-se facultățile intelectuale, își dau ultima suflare, în urma unor îndelungate suferinți. mfiitoare.

Un cuvânt încă am a vă adauga pe lângă acestea, asupra viciului beției; ca și o gangrenă ce ucide corpul prin întindere de la un moment la altul, până ce pătrunde în organele esențiale ale vieții noastre, tot asemenea și beția ie o întindere inspăimântătoare, nu numai între barbați, dar ce este mai trist, chiar între femei și copii; acest vițiu, după ce consumă avu- tul țeranului, în urmă îi atinge sanatatea și facultățile intelectuale, răpind multor familii pe agonisitorul existenței, rămâind cu toții în cea mai mare miserie și pe- ritori de fōme.

Acum, când domniile vōstre, ați văduț stărea în care se află poporul român, precum și douē din piedici- le principale ce se opun progresului și prosperității na- ționale, trebuie să concludem că am făcut mult, însă avem și mai mult de făcut, pentru a ne conserva ca stat și ca națiune; căci numai întărindu-ne innăuntru vom ajunge să fim respectați și considerați în afară. Pentru mine unul, nu cunosc un interes mai mare, care să tindă la prosperitatea națională, de cât imbună- țătirea sōrței populațiunei rurale, din punctul de vide- re culturalistic, economic și igienic, căci numai prin comb- inarea acestor trei factori, națiunile aū putut păși și ajunge la civilizațiune.

(Va urma)

Dr. Cantimir

SUNT MEMBRU REDACTOR

(Urmare)

Putè-vei tu o dată iubite cetitor,
Să înțelegi ce sôrtă, vai! are-un scriitor,
Când n'are gust să scrie, când nu e inspirat,
Și vecinic Comitetul îi cere de lucrat?
In astă stare astă-zî, să cređi mă aflu eu;
Alerg în tótă lumea, cătând subiectul meu,
Și barca mea plăpândă, săltând din val în val,
De-odată mă depuse, pe al Atenii mal.

. . . . .
Imi place al Atenii, cer semănat cu stele,
Cu paseri amoróse, cu stol de rândunele,
Și marea'î insmăltată, în care cu amor,
Atâția ochi și stele, se oglindesc cu dor.
Imi place al Atenii, pămînt mareț clasic,
In care la tot păsul, un monument antic,
Rădică a sa frunte, de pulbere 'unegrită,
Plângênd o strălucire de secole strivită,
Și rezemat a lene, pe vecinica sa bază,
Privesce azi prezentul, cu ochi ce dormiteză.

Păstorul care-a lene, încercă o tambură,
Pe stânca cea răpósă, de unde lin murmură
Isvorul tainic, dulce, isvor de dulce vis,
Imi amintesce astă zî, amorul lui Paris,
Pe dulcea sa Elenă, plăcută și frumósă,
Ce fermeca pămăntul cu fața'î amorósă.

Un Panteon e templul, știinților divine,

Ce duse 'n tótă lumea torente de lumine,
 Ce a cântat amorul, ș'al patriei onor,
 Pe cörde aurite, și'n versuri ce nu mor.
 Omer, icónă vie, de cânt de poesie,
 Socrat sădind în inimă a sa filosofie,
 Lăsat-au să trăiescă, prin veacuri a lor nume,
 Ca probă, că lumina nu mör'e'n astă lume.
 Și Fidias, Apeles, natura imitând,
 Un Demosten în public cu vocea'i detunând
 Un Xenofont cu pana și un Aristotel,
 Achil și Leonida cu brațul de oțel,
 E magica oglindă, în care ni s'arată,
 O luptă urieșă, o luptă desperată,
 Între lumina zilei, și a nopții barbarie,
 Al cui să fie tronul, și vecinica domnie.
 Trecut'au multe veacuri, și multe vor mai trece,
 Și aste mari precepte nu vor putea să'nece,
 Căci barbariea'n lume, de noapte protejată,
 Trăește pin' atuncea, când ziua se arată.
 Și sufletul lor este lumina conductöre,
 De flacări, destinate a fi nemuritoare,
 Ei represint prin secolă credința lor intimă,
 Cu 'ntr'ega sa pleiadă, păgână dar sublimă.
 O dar! iubesc pământul, în care, adormite,
 Zace aste umbre clasici de laure umbrite,
 Sub cerul său albastru, și dulce și senin,
 Sub umbra cea tăcută a verdelui smochin,
 Și unde 'n mezul nopții, când luna trist s'arată,
 Mormintul se deschide, și zinele. d'odată,
 Cu fețe întristate, și palide de dor,
 Se prind de mână și sböră, plângënd cu tôte'n cor.

Ce plâng aceste inimă, ce vânt le bate öre?
 Le e pöte mormintul prea rece fără söre?
 Le este söme, sete, le pare nesfârșit
 Abiul ce desparte pe cei ce s'au iubit?

O, dar! le pare lungă, și gré și nesfârșită
 A morții nopțe rece, sub care, adormită,
 In sarcofagi alături, cu tot ce-au cunoscut,
 Stă vechea strălucire a neamului trecut.

Uitarea e mormintul ce șterge tot în lume,
 Ce stinge o durere și cel mai dulce nume;
 Uitarea pentru ómenI, uitarea pentr'o flóre;
 Dar când știința piere, când cad întregi popóre,
 Atuuca timpul trece din aripe bătând
 Cu ochii plini de lacrimi, cu sufletul plângând.
 Mărirea și căderea, fiind nedespărțite,
 Sclăviea, libertatea, cu sînge 'n veci stropite,
 Și pruncul care nasce, acilea pe pămînt,
 Născându-se primesce, ca zestre, un mormint.
 Etern e numai cerul și geniul ce ține,
 In mîni a sa virtute, isvórele divine,
 Ce omul le transmite cu limbă de vecie,
 Când a primit ca daruri, o sfîntă armonic.

E glorios trecutul, și trebue să zic:
 Măreț e panteonul și geniul antic,
 Dar și prezentul are destule lucruri bune,
 Ce țin ades de fóme, și servă de minune.
 Cu monumente numai, cu clasicele zine,
 Nu poți să urci Olimpul, mai trebue și pîne;
 Pe lângă uemurire și versuri aurite,
 Mai trebue adese și icre tescuite;
 Mai trebue-o maslină, un pește licurin,
 Și rodii și smochine, și un pahar de vin.

Poetu 'n astă lume, se cade ca să cînte,
 Și pe un nor adesea, calare să s'avânte;
 Cu tóte acestea însă, nu cred că sunt dator,
 Făcînd curte la muse, de fóme ca să mor.

(Va urma)

Gh. Botcanu

INSCRIPȚIA

de la

MONASTIREA RASBOENII

Bătălia de la Valea albă, sau mai bine de la pârăul alb.—Laiota Domnul muntenesc, aliat cu Turcii contra Marelui Ștefan.—Familia și originea Marelui Ștefan—Istoricul Bisericii și a Monastirei de la Răsboeni—Vechea traducție a acestei inscripțiuni.

(Urmare din No. 8).

Din inscripțiunile mormintale, ce se află în fosta catedrală a vechel Episcopii din Radauți în Bucovina se pot constata mai multe persoane din ascendenții familiei marelui Ștefan, Domnii ai țării înainte de Alexandru cel bun. Aceste inscripțiuni epitafile sunt în număr de 6, toate făcute de marele Ștefan, în anii 1478 și 1480, spre conservarea memoriilor strămoșilor săi, ce sunt înmormântați în acea Biserică, și care exista asolo, ca monastire înainte de înființarea episcopiei de Radauți sub Alexandru cel bun. Acești strămoși și moși ai marelui Ștefan sunt:

1. Bogdan cel bătrân

2. Lațico Voevod.

3. Roman Voevod.

4. Stefan Voevod cel bătrân. Pe toți aceștia Mărele Stefan îi numesce: strămoși ai săi.

5. Bogdan Voevod, fratele lui Alexandru Voevod-(cel bun). Pre acesta Stefan îl numesce: moș sau bunic.

6. O strămășă a marelui Stefan. Inscricția spune, că ea se cheamă Maria, și a avut mamă pe Anastasia fiica lui Lațico-Voevod.

Ne mărginim aici cu relațiunea despre familia Marelui Stefan, și ne întorcem iarăși la inscripțiunea de la Răsboeni.

Pentru aceea biac-voi Ioan Stefan Voevod..... și zidit acest templu, în numele Archistratigului Michail și întrun rugă șie .... Și intru pomenirea și intru desulfleția tuturor orthodoxilor chreștini, cari au perit aici.

Scopul principal așa dar, cu care marele Stefan a zidit Biserica de la Răsboeni, este neuitata pomenire a ostașilor, căduți în război, și înmormântați acolo. Letopisețul spune. că, „decă au eșit neprietenii din țără, a strâns Stefan-Vodă trupurile celor morți, le-a înmormântat într'o grăpă mare și a făcut deasupra ei movilă, și a zidit deasupra ósclor Biserică, care trăesce până astâ-zi la Răsboeni, întrun pomenirea acelor suflete“ (Letop, t. I. p. 131). Din inscripție urmăza că stefan tocmai la 19 ani după război, adică în 1495, a zidit Biserica deasupra movilei, unde au fost îngropați ostașii. Astăzi la această Biserică este un schit de maice, cu

re este administrat în partea materială de epitropia generală a spitalelor din Moldova. Urmărind documentele acestui skit, aflătoare la epitropie Spitalului St. Spiridon din Iași, găsim următoarele noțiuni istorice, despre sôrta Bisericeii marelui Stefan de la Răsboeni:

Din o carte de judecată din anul 1620, de la Gaspar Vodă, se constată că M. Stefan, zidind Biserica de la Răsboeni, ca un monument comemorativ celor căzuți în război, pentru apararea țerei, a dotat acea Biserică cu o bucată de loc, din al căreia venit, ea să se pôtă întreține și să se perpetue pomenirea ostașilor acolo îngropați. Pe acel loc al Bisericeii cu timpul s'a format sătișorul Răsboeni, vecin cu satul rădășesc Uscați.

Cu curgerea timpului însă această proprietate a Bisericeii de la Răsboeni, a devenit proprietate boerăscă. Așa pe timpul lui Stefan Tomșa (1612) proprietarul moșiei Răsboeni, împreună cu ea și a Bisericeii Marelui Stefan, era Visternicul Nicóră Prăjescu. Nicóră participând la revolta boerilor contra Domnului Tomșa, el ca și mulți alți colegi ai sai, ca să scape de urgia domnescă, a fugit în Polonia. Vodă a confiscat moșia lui Nicóră—Răsboeni, și a dăruit-o Monastireii Sântului Ilie (din Bucovina).

Sub Domnul Radu-Vodă călugării de la Sântilie se judecă la domnie pentru o bucată de loc a moșiei Răsboeni, ce o impresurase răsboeni din Uscați, și câștigă procesul în anul 1632. Lupu Prăjescu, fiul lui Nicóră, prin bună învoelă cu călugării de

la Monastirea Sântilie, rescumpără moșia Răsboeni cu Biserica, dându-le 300 taleri și nisce vite, și priminduși documentele în dărept. În același an Ionașcu Prăjescu a pretins a i se da și lui o parte din moșia părintească Răsboeni. Logofătul Pătrașcu Bașotă, comendat de la Domnie, a împărțit moșia Răsboeni în două părți: Lupului i a dat partea din jos, era Ionașcului partea de sus. Moșia aceasta s'a stăpânit de familia Prăjescă până la anul 1668, când ea totă se stăpânea de Dumitrașcu Prăjescu, carele a trecut-o în stăpânirea cumătrului său Gavriil Tabârță, fost (biv) Camăraș, jumătate prin dănie, era jumătate prin vânzare. Tabârță împrumutând de la Ionașcu Prăjescu 130 lei, i a amanetat jumătese din moșia Răsboeni, și neplătind banii, partea de moșia cea amanetată, a trecut iarăși la familia Prăjescă. În anul următor 1660 Tabârță a vândut și cealaltă parte din Răsboeni fostului Spătar Tudoraki Iordaki. Se vede însă, că această vânzare nu s'a efectuat; căci peste două luni face vânzare pe jumătate din moșia Răsboeni nașului său al doilea logofăt Dumitrașcu Boul. Acestă vânzare se întărește prin ispisoc domnesc de Stefan Petriceicu-Voda din anul 1673. În anul 1688 Maria Prăjescă, cu fiul său Stefan și cu ginerile ei, vând jumătatea lor din Răsboeni Hatmanului Constantin Velicico. Vânzarea această s'a făcut cu condiție, ca Hatmanul sa plătească o datorie a vânzătorii Prăjescă la monastirea Hangului, unde era amanetată acea parte

de moșie. Hatmanul Velicico însă n'a plătit acea datorie, și monastirea, având trebuință de bani, ca să acopere Biserica Monastirei, a vândut acea parte de moșie Slugeriului Nicolai, împreună cu Biserica.

În anul 1714 a patra parte din moșia Răsboeni se stăpânea de Velicico sin Cațiki, starostele de neguțitorii din Iași, carele în acest an a vândut-o Slugeriului Nicolai și giupănesei sale Catrinei. Așa dar acum mai totă moșia răsboeni se stăpânea de Slugeriul Neculai, fiul Medelnicerului Eni, carele în rândul său și el a avut procese cu reșeșii din Uscăți pentru hotară. Dar judecata constată dreptă stăpânirea Slugeriului și o confirmă.

Igumenul Monastirei Hangu, când a vândut Slugeriului partea Prăjască din Răsboeni, se adresase mai întâi nepotului ei Andrei, feciorul lui Stefan Prăjescu cu propunerile de a răscumpăra el aceea parte a mătușei sale; acela însă i a răspuns, că n'are bani, ca să o răscumpere. Mai pe urmă acest Andrei Prăjescu în anul 1731, a intentat proces Slugeriului. În curgerea acestui proces pentru jumătatea prăjască din satul Răsboeni, pe care cădea și Biserica Marelui Stefan, în anul 1734, Slugeriul Nicolai, vedând că, împreună cu partea Prăjască, cea reclamată de nepotul ei, avea să pierdă și Biserica domnească, ca să scape măcar acea Biserica, de a trece la alt stăpân, s'a decis a prefăce Biserica marelui Stefan de la Răsboeni în Monastire de călugări. Spre acest sfârșit i a chărăzit

a patra parte din moșia sa de la Răsboeni pentru întreținere, a ales de igumen pe preotul Dimitrie. A imputernicit pe fiii săi Sandu și Safta să seduca la Mitropolitul țerei, carele atunci era Antonio, spre a cere pe de o parte recunoașterea și întărirea noii Monastiri și a danieli, era pe de alta să dobândească bine-convântarea preotului Dimitrie, de a se călugări. De atunci datăză fondarea Monastirii și skitul Răsboeni. Intre acestea procesul Slugeriului cu Prăjescu continua. După ce judecata a legitimat dreptul Prăjescului Slugerul n'a voit să primască de la el banii de rescumpărare, și a lăsat procesului loc deschis pentru alte vremi; Prăjescul însă, puind stăpânire pe partea din Moșia Răsboeni, n'au ținut sémă de skitul și de dania Slugeriului, ci a vândut totă acea parte de moșie cu skitul Logofatului Sandu Sturza. După mórtea slugerului, fiul său Vătavul Costaki a continuat procesul cu Andrei Prăjescu, carele însă prin judecată a silit pe rivalul său a primi banii de rescumpărare, ce'i dăduse tatăl său Slugerul pe partea Prăjescăi din Răsboeni.

Noul proprietar al moșiei Răsboeni, Sandu Sturza a respectat skitul fundat acolo de Slugerul Nicolai, și a lăsat pe călugări în pace să stăpânescă Biserica și dania făcută lor de slugerul, precum și de a ți rădeși din vecinătate. Așa în documentele skitului se vede, că în anul 1768 era la skitul Răsboeni igumen Monachul Visarion, carele se judecă cu rădeșii de la Uscăți, carii pretindéu, că Bi-

serica skitului ar fi pe moșia lor, că prin urmare călugării ar fi stăpânind cu nedreptul o parte din moșia rădeșescă. Dar pe temeiul ispisocului de de la Radu-Vodă, din 1624, ce era la mâna călugărilor, s'a recunoscut dreptatea skitului.

În anul 1789 Monachul Ilie Dabița, dintre rădeșii locali, chărăzese skitului totă averea sa. Din o scrisóre din anul 1790, se vede, că moșia Răsboenii cu skitul trecuse de la Sandu Sturza la Constantin Sturza, și acesta au dat'o de zestre ginerului său Vornicul (se pare) Michail Sturza. Tot din acea scrisóre se vede, că era năcélnic skitului Arhimandritul Efrem. Ginerile Sturzei, imputernicesce, prin amintita scrisóre, pre Efrem a strânge veniturile moșiei Răsboenii, ea și sub socrul său, și a le întrebuița întru ținerea bisericei, și a serbitorilor ei. De aici se vede, că la început noul proprietar, Michail Sturza era favorabil skitului și arhimandritului Efrem. Dar aceasta n'a durat mult, precum vom vedea mai jos.

În Archiva Mitropoliei Moldovei se află o mărturie a mai multor boeri Sturzesci, dată în anul 1790 prin care se adeverește că moșia pe care M. Stefan a zidit Biserica de la Răsboeni, a fost cumpărată de tatăl lor. Marele Logofet Sandu Sturza de la un Prăjescu, și o a afirosit skitului Răsboenii, carele la acest timp se administréază de Arhimandritul Efrem, pre carele ei îl laudă și îl recomanda pentru bun orânduélă duchovnicescă, ce ține în ekit. Boeri Sturzesci, sub-seriși în acea mărturie sunt: Ioan

Sturza vel Vornic, Stefan Sturza vel Logofet, Dumitraki Sturza Ban, Grigore Sturza Hatman.

În anul 1792 Domnul Alexandru Moruz, prin chrisovul său, miluesce skitul Rözboenii cu ôre-care chărâziri din veniturile (ruzumaturile) domnului Aseleşi chărâziri se confirmă în anul următoriu de Domnul Michail Suțul.

Din o suplică a Archimandritului Efrem din anul 1793, către Mitropolitul Iacob Stamati (suplică ce se păstrează în Arhiva Mitropoliei Mold.) se vede că acest Efrem a făcut mai multe îmbunătățiri la Skitul Rösboenii, și care, cum se exprimă el, l'a constatat „sudori de sânge,“ întrebuițând tötă silința sa, spre înzestrarea skitului, atât cu podöbe frumoșe în interiorul Bisericei, cât și pe dinafără prin repararea Bisericei, prin construirea a patru kilii, prin înzestrarea skitului cu mori și cu vie.

Dar tot din aceea se vede, că proprietarul moșiei Rösboenii, Logofetul Michail Sturza, schimbase atitudinea sa anterioară către schitü. El tindea acum a se face deplin stăpân pe moșia skitului, și chiar a desființa skitul, întrebuițând la aceasta până și silnicii și violări. Se vede, că contra acestei atitudini ilegale a Logofetului Sturza, Efrem își procurase de la boerii Sturzesci mărturia citată mai sus, și în care nu figurează Sturza cel cu pretenția.

Efrem apoi se jăluješce Mitropolitului, că acest boer voșce să'l alunge de la Rösboeni și „să strice skitul,“ ca să se facă el stăpân pe moșia skitului, ca să încercat în multe rânduri să apuce do-

cumentele skitului, ce se păstra la egumen. Spre acest sfârșit 'i-a prădat chilia în mai multe rânduri, până ce în fine a isbutit, a pune mâna pe documentele skitului. Apoi a instalat pre vătavul său cu familia în skit, poruncindu-î a pune mâna pe totă averea călugărilor. Efrem având a lupta cu un dușman mare și puternic, a crezut de-o-dată, că prin răbdare va putea inblânzi „féra,“ cum numesce el pre Sturza. Dar totul a fost în zadar, și în fine, rășbit de suferințe, a fost silit a se tângui Mitropolitului. Se vede că și Mitropolitul n'a putut ajuta pre Efrem, căci de acum schitul Răsboeni cu moșia sa a trecut în stăpânirea familiei Sturzăsci și schitul de călugări a ramas desființat de o cam-dată.

În anul 1803 Mitropolitul Veniamin, în înțelegere cu Domnul Alexandru Moruz a făcut o reformă în monastirile de călugărițe. Pe la finele viacului trecut, o cuviôsă bătrână maica Nazaria, sub conducerea starețului Paisie de la Monastirea Némțului, a inființat un skit de Maice, la Varatic, nu departe de Târgul Némțului. Acolo s'au adunat curând multe femei și fete din toate stările societății, doritoare de călugărie, între care multe din motive economice. De aici a urmat necesitate a se destina pentru călugărițe o monastire mai mare și mai avută. Pe de altă parte, erau mai multe schituri mici de maice, împrăștiate prin deosebite locuri ale țării, unde călugărițele trăiau nu cu destulă disciplină monastiréscă. Ast-feliu erau: 1) skitul Prepadónna

din capitala Iași; 2) skitul Socola de lângă Iași; 3) skitul Vânătorii preste râul Bistrița, din jos de orașul Pétra, jud. Némțului; 4) schitul Gărcina, aproape de Pétra, tot jud. Némțului. Tóte acete schituri, prin chrisovul D-lui Moruz din anul 1803 s'au desființat. Pentru locuința călugăriților s'a destinat o monăctire mare, Agapia, care de la înființarea ei încă din veacul XVI-le, fusese locuită de Călugari acuma s'au strămutat pe la alte monastiri, precum: Némțul, Râșca; éra igumenul s'a strămutat la Monastirea Socola, care s'a inzestrat cu câte-va moșii și s'a prefăcut în Seminarium, pentru educarea și învățătura candidaților de preoție. Tóte cele-l-alte skituri desființate s'au prefăcute în metoacc ale monastirei Agapia, doué-zeci și cinci dintre ele s'au așezat în skitul Răsboenii. De skitul Răsboenii. Înse nu se pomenesce nimica în chrisovul Domnului Moruz, de unde se vede că așezarea călugăriților acolo s'a făcut duple o dispoziție ulterioară a Mitropolitului Veniamin, și duple o înțelegere particulară a lui cu familia Sturzescă, în a căreia posesiune era acum skitul. De aceea călugărițele de acolo, până în anul 1813 n'au avut nici un act public, constatatoriu dreptului lor de a locui acolo și a avea drept la întreținere din averea skitului.

În anul 1811 murise marele logofăt Michail Sturza, răpitorul skitului Răsboenii. Urmașii lui, împreună cu tótă familia Sturzescă, au închinat skitul cu moșia Răsboenii spitalului sântului Spiridon din Iași. În actul de danie se zice între altele, că fa-

milia Sturzască avea numai epitropia prin clironomie asupra skitului și a moșiei sale. Reproducem întreg acest act de danie, după cum l'a publicat D. Dimit. Gusti, fost epitrop al casei Sântului Spiridon, în jurnalul „Curierul“ (Balasan) din Iași, în anul 1876. No. 87.

Actul de danie este adevărat de Mitropolitul Veniamin.

„Datoria neapărată și creștină este cu adevărat a urma sfintelor evangheliceștelor dogme, și mai ales acesta adică: unde va fi comóra voastră, acolo va fi și inima voastră: și iarăși: milostenia spală și curățește mulțime de păcate, și izbăvesce suflete de morțe.

Din aceste sfinte și dumnezeesci învățături amânându-ne și indemnându-ne, întindem mânele noastre (măcar de și nevrednici suntem) către prea înaltul și prea puternicul Dumnezeu, și din bună-voința inimii noastre închinăm prea sfântului și marele său nume, adică la spitalul pământului (*țerei*) ce este în monastirea sfântului de minuni făcătorului Spiridon, sfântul schit Resboeni, ce este pe Valca-Albă, la ținutul Némțului, unde se cinstesc și se prăznuiesc hramul sfinților mai marilor Voievozi Michail și Gavril, din-preună cu totă moșia sa, ce se cuprinde prin scrisori, cu toate averi ale sale, mișcătoare și nemișcătoare, ce sunt arătate apune prin osebit isvod; care acest sfânt schit cu moșia sa a fost după moștenire sub epitropia némului nostru până la repositării părinții

noștrii Michail Sturza și Ecaterina Sturza, pe care acum cu a noastră bună-voință, și cu a tuturor nămurilor noastre, îl închinam și îl afierosim cu toate ale sale la spitalul pământului, ce este în monastirea sfântului și de minuni făcătorului Spiridon ca tot venitul, ce se strânge, să fie deapurarea spre purtare de grijă, mai întâi a sfântului skit Răsboeni, spre a nu conțeni nici odinioară cele către înduratul Dumnezeu rânduite rugăciuni, ci mai vârtos cu plecată umilință ne rugăm a se spori; și al doilea pentru hrana și grija bolnavilor, ce năzuesc pentru tămăduirea lor la acest obștesc spital din monastirea sfântului Spiridon, pentru pomărirea sufletelor și pentru ertarea păcatilor noastre și ale părinților, fraților, și tuturor celor de o seminție din viac rețosați, și a celor vii; care de acum înainte să fie vecinică danie și miluire la spitalul pământului, spre întrebuițarea de mai sus arătată, în veci desavârșit. Eară cine din nămurile noastre s'aũ din străini, s'ar ispiti a strica, sau cât de puțin s'ar ispiti a strica această a noastră danie, să fie neertat de Domnul Dumnezeu în viacul de acum și în cel viitoriu, și în ziua înfricoșatei dumnezeesci judecări se aibă pârâși pe sfinții mai mari voevodi Michail și Gavriil și pe sfântul de minuni făcătorul Spiridon. Și spre întărirea acestei adevărate danii, încredințăm cu ale noastre iscalituri, iscalindu-se și alți cinstiți boeri de nămul nostru."

Iscațiți: Constantin Ghica Logofăt, Sandu Stur-

ra Hatman, Grigorie Sturza visternic, Dimitrie Sturza Vornic, Ioan Sturza, Alexandru Sturza, Ioan Neulcea spătariu.

Când s'a făcut dania de mai sus, în skitul Răsboenii erau aşedate, precum am vădut, două-şeci şi cinci de călugăriţe, care formau acel skit, şi se intrăneau din venitul moşiei încungiurătoare. Epitropia ar fi voit să depărteze de acolo acele călugăriţe, ca să rămână averea skitului totă în mâna spitalului. După intervenirea Mitropolitului Veniamin, epitropia a consimţit, ca să rămână în acel skit acolo două-şeci şi cinci de călugăriţe, până la mărtea lor, ne având atunci unde să se strămute ele, cu condiţie însă, ca să nu se adune acolo mai multe călugăriţe, de cât cele presente atunci; érá după mărtea lor, skitul să se desfiinţeze, rămâind toate veniturile moşiei în folosul spitalului. În urmarea acestei dispoziţii s'a dat de epitropii casei sfântului Spiridon călugăriţelor următórea carte, care a legitimat petrecerea lor în skitul Răsboenii.

„S'a dat cartea noastră maicelor călugăriţelor, ce sunt aşedate la skitul Răsboenii, ţinutul Némţului, căre skit este aferosit de D-lor Boerii Sturza metocú monastirei sf. Spiridon, cu totă moşia şi altele, ce are skitul, şi fiind că maicele erau aşedate mai dinainte la aest skit, şi nici un chip nu'i, ca să se pótă strămuta la alt loc, monastirea sfântului Spirido, vădënd neputinţa acestor maice, şi că n'au chip unde aiurea să se mute, prin arătarea ce ne'au făcut şi preosfinţia sa părintele

Mitropolit Kirio Kir Veniamin, li s'au dat de la noi voie, ca să se aşpeze la numitul skit, totă viața lor nesupărate, însă numai aceste două-deci și cinci maice câte sînt acolo la schit, acestea să petreacă în pace, era mai mult să nu aibă voie a se aduna, cum și moșia, câtă este împrejur a skitului, să rămâe spre hrana maicelor și pentru altele, ce vor avea trebuință, fără să fie supărate cu dare de eubatic de către monastirea sfântului Spiridon. Eară după sevârșirea lor, va rămânea schitul și moșia iarăși a monastirei sfântului Spiridon, ca o danie ce este dată monastirei. 1813. Mart 20,“

Epitropi: Nectarie Saridon, Iordachi Canta Logofăt, Sandu Sturza Visternic.

Călugărițele de la Răsboeni nu s'au mai imputat până în prezent și au continuat a forma skitul de maice, cum a fost de la inceputul veacului. Pe la anul 1835, s'a încercat un boer Alecu Sturza, ce se zicea urmaș al donatorilor skitului, a cere de la Epitropia casei St. Spiridon alungarea călugărițelor de la Răsboeni pentru totdeauna, și cu venitul skitului să se întrețină în Spitalul St. Spiridon cinci paturi pentru bolnavi, peste acele ce întrețineă atunci Spitalul. El amenință, că la cas contrariu, va cere de la guvern stricarea daniei și reeturnarea ei la urmașii familiei. Mitropolitul Veniamin și acum a apărut esistența skitului de maice la Răsboeni. Mai pe urmă, sub Mitropolitul Meletie, chiar Epitropia Spitalului nu încercat a desființa skitul și a întrebuința averea

lui numai la Spital. Dar și acumă Mitropolia a apărut skitul, în cât el continuă până astăzi în tota pacea, și adăpostește un număr mic de femei bătrâne sărace, din clasele inferioare ale populațiunii noastre. Mitropoliții noștri bine au făcut, sprijinind acest skit; căci prin acesta s'a îndeplinit voința donatorilor, cari au închinat Monastirei Sântului Spiridon skitul cu averea lui. Numirea de skit arată nume, că acolo era o locuință călugărească (fie de bărbați, fie de femei). Mai departe se dice în actul de danie, că din acel skit nici-o-dată să nu înțeleze rugăciunile către Dumnezeu; că averea lui să se întrebuințeze spre ținerea skitului, și numai ceea ce va prisosi, să se întrebuințeze în folosul spitalului; să nu strice, nici să prefecă acea danie nici odinioară, nici cât de puțin.

De aceea și epitropia a lăsat în pace existența skitului de călugărițe de la Răsboeni. A regulat însă, ca moșiora skitului să se arendeze, ca și alte moși ale spitalului Sântului Spiridon, de către Epitropie; skitului i s'a făcut budget aparte. Moșia skitului a avut o întindere de 684 făci, din care, 239 dându-se locuitorilor clacași din satul Răsboeni, au rămas pe sâma proprietății 445 de făci. Acest pământ arendat, produce anual 6000 lei noi. Din această sumă 4,480 lei se dau pentru întreținerea skitului, era restul se ia în profitul spitalului.

11) *Spre memoria și spre desuflăția.* *Esprezia* precum noi am tradus-o literal prin *desuflăție*, este

förte obicinuită în vekile nöstre documente slavone. Ea este vrednică de însemnat, căci în ea este obârşia unor espreşii româneşci, păstrate până astăzi în limba poporului. Prin ea se esprimă în sens abstract töte faptele bune, ce, dupre credinţele chreştine, se fac pentru uşurarea şi măntuirea sufletelor celor répoşaţi în credinţă, precum: rugăciunile cele obicinuite ale Bisericeî, milosteniile, etc., ce se fac *de seü pentru* sufletul cutărui reposit.

De aici espreşii româneşci: *a dat de suflet*, *a îngriji de suflet*. Tot de aici în limba populară fiul adoptiv se numeşce: *fiu de suflet*, *desufleţel*, orî simplu *sufleţel*, cu privire la datoria lui, de a îngriji de sufletul tatălui seü adoptiv, după mörtea lui.

12). Cea dinteiü traducere a inscripţiunei de pe Biserica de la Rözboeni o a publicat (Ş. Asaki, la finele nuvelei sale istorice, întitulată „Valea-albă„. (Veđi opera lui Asaki „Nuvele istorile a României“, ediş. 3-a Iaşi, 1867. p. 122). Aceştă traducere apoi o aü reproduc întocima mai mulţi alţii: D. Cogălnicenu în articol. „Bătălia de la Rösboeni„ (Archiv. rom. t. I. p. 87). D. Gusti, în articolul, menşionat mai sus, despre skitul Rözboeni. Acea traducere cuprinde mai multe neesactităţi, chiar grosolane, care arată, că traducătoriul era förte slab în cunoşcinţa limbei slavice a documentelor nöstre. De aceea punem aici neesactităşile cele mai principale.

a). *Incă şi Basaraba V. V. chemat fiind la războiü, aü venit cu densusul cu tötä puterea pământului lui Basarab.*

b). *Añ venit eu dânsul să robiască și să iee pământul Moldovei.*

c). *La locul ce se kiamă Valea-albă.*

d). *Atunci añ luat și a treia parte din pământ Moldovei, despre acea lature.*

Domnul Codrescu, la finele părții a III-a a „Uriariului“ său, p, 279, publică o nouă traducere a acestei inscripții; însă și aceea greșită, d. e. numele lui Laiot, îl traduce prin „Ion“; numele lui Alexandru, fiul marelui Stefan, îl skimbă în Bogdan; de Tatarî nu pomenesce nimică, puind în locul lor trei puncturi...“ etc.

Melchisedec *Episcopul de Roman*

MISERII LITERARE

Fără introducere, întrăm de-a-dreptul în adnotarea poeziilor D. Capitan I. M. Cotache. Se zice că sunt lucrări, pretinse literare, care nu merită nici adnotare nici critică; noi nu împărtășim această idee; literatura noastră au plecat pe un povârniș așa de luncos spre prăpastie, în cât orî ce mână de ajutor sincer, în orî cât de micî și neînsemnate împrejurări, este un binc imens pentru ea; astă-zî când orî ce nechemat și ne ales, asvârle o ineptie în cumpăna literaturii; astă-đi când o mulțime de caraudă simte, vorbește, se mișcă și păcătuiesce în versuri; astă-zî când *Dorul* au cules toate gunoale literare și le presintă tinerimci de ambe sexe, sub forma unei cărți, și când această carte constitue hrana sufletescă a orelor de repaos, pentru toate clasele mai puțin culte ale societății; astă-zî când, din lipsa de gust și bun simț literar nu se dă valoare de cât la tot ce e mai rău simțit și scris; astă-zî zicem, e mai mare nevoie, de cât orî când, de a biciui și a tăe, prin critică sănătoasă, gustul de a insulta literatura, tuturor acelor ce se presintă în arena ei, fără armele absolut necesare: fără simțire, fără bun gust, fără instrucțiune, și fără adâncă cunoșcere a limbei. La noi e un avânt sau, mai bine zis, un obicei vrednic de plâns: voești a fi poet? Nimic mai ușor! Cea întăi condițiune e să fii mai mult tîner de cât bătrîn; a doua să știi a ține condeiul în mână; a treia să veđi pe stradă, două piciorușe fine ivindu-se cu ôrc-care indiscrețiune de sub o rochie tot așa de indiscretă; accesoriile e afacere de bărbier și de peptene: ras peste tot și frizat sau cu o barbă încultă și cu părul în desordine; mersul precipitat sau a lene și gânditor, iubirea simulată a singurătății, acompaniată de o carte în care cel ce o pörta, nu știe nici o-data ce zice, rătăcirea fără scop, și altele ca acestea sunt însă espolate cu succes de cătră gătuitoari de muse. Și căți sunt de aceștia!.... Dacă noi care nu avem darul sacru, n'am mai întălni în secetosul nostru drum curalete și sănătoșele isvóre ale lui Alexandri Bolintinenu, Eminescu, Petrino și alți, apoi am fi de sigur condamnați a zăce veșnic de frigurile palustre, pe care le-

am căpăta, adăpându-ne din miasmaticile mlaștine ale unor poești și fabricanți de versuri. ca preotul Flor, Capitan I. M. Cotache, G. M. Ninovénu, Al. Macedonschi, Fănuță, Popini etc. etc. Ce voiți? Laurii poetici sunt așa de ademenitori în cât fac de aspiră la ei, și pe sufletee cele mai sterile și cu totul lipsite de scânteca divină; ș'apoi mai la urmă fic-cine e liber d'a traduce în versuri o simțire sau o gândire a sa, dar această simțire și actstă gândire tradusă în versuri, nu are sau nu trebuc să aibă permisiunea de a eși la lume, fără sigilul perfecțiunei, atât ca formă cât și ca fond. O poezie care e menită a fi dată publicității, ar pute prea bine fi comparată cu o femeie, care se prepară pentru bal; cea de pe urmă panglică, cea de pe urmă floare, cel de pe urmă fir de păr de pe capul ei, trebuesc a fi așezate cu artă și, pe cât se pôte, în armonie cu restul gătelei; o singură încrețitură nepotrivită a rochiei, devine o cestiune capitală, și oglinda e de o mie de ori ștersă cu batista, numai spre a vede bine și a spune adevărul ochiului întrebător al femeii; ast-fel, poetul trebuc să facă cu poezia, ceia ce femeia face cu gătela sa. Să venim însă la poetul nostru, Căpitanul I. M. Cotache.

Fiind că D sa e Dorobanț, apoi ne gratifică, în primul loc, cu o poezie intitulată „Plecarea Dorobanțului”. E nostimă această poezie. S'o cetim:

Scumpă dragă *fetișoră*
 Eu te las acum mă duc. (*)
 Căci mă chemă a mea țară,
 Ajutor ca să'î aduc.

Țara mea e'n suferință,
 Eu. *știî bine's dorobanț.*
 Mă duc dar ah! copiliță,
 Să'mi desleg țara din lanț.

În Proză nu s'ar fi putut vorbi cu mai puțin suflet de cât vorbesc D. Cotache în versuri. Ș'apoi să ne inchipuim, că unui ciobotar Ț ar fi venit gustul să facă și el câte-va versuri de adio *scumpel și dragei lui fetișore*, având fără îndoială interes de a pleca la Brașov după piele pentru ciobote; atunci, fără îndoială, că

(*) Păstrăm punctuația autorului. Să se observe că D-sa nici nu are idee de valoarea punctului: de la începutul și până la finea cărții sale, fie care al doilea vers din fiecare strofă e punctat: alară de vro 4 sau 5 versuri.

după exemplul D-lui Cotache, de a'și intercala brésla în versuri, ar fi zis și el cu drept cuvânt, și încă cu ôre-care artă:

Brésla mea e'n suferință
Eu, știi bine's ciobotar.....
Mă duc dar ah! copiliță etc. etc.

Și mai departe:

Nu fii tristă dar *O! Fată*,
Căci eū plec ș'o să te las.
Ci fii mândră și 'ncântată,
Că pot face acest pas.

O! Fată: Noi găsim atâta platitudine, în această expresiune mai cu samă când e adresată acelei pe care o iubesci; atâta lipsă de gust și bun simț literar, în cât am sfătui pe D. Cotache s'o lese de o parte, chiar atunci când regina gândurilor noastre, ar fi numai de 12 ani:

Strofa a IV. sună așa:

Fii *c'acea* măreță mamă,
A lui *Stefan*, ce'i-a zis:
Fugi d'aci, nu'ți fie tēmă,
Nu veni la nime'nvins.

Dacă bietul Bolintinean ar trăi, ar muri de gelosie cetind măreța strofă a D-lui Cotache. Ș'apoi nu e destul de măreț lucru de a ne închipui, că Stefan cel mare aū fost un coteiu, care sgăria și schelălăia la porțile cetății Neamțului? Nu e destul de poetic a pune în gura măreței mame a lui Stefan, mărețul vers:

Fugi d'aci nu'ți fie tēmă?

Dar după toate acestea să ne înțelegem: ce are a face *fetișora* sau *fata* D-lui Cotache, cu măreța figură legendară a mamei vechiului erou Român? Și mai mult încă, ce are a face însuși Dl. Cotache, ori cât de dorobanț ar fi D-sa, cu Stefan cel mare? Puțină modestie în comparațiunii și mai puțină profanare a celor sacre, n'ar strica, nici chiar atunci, când e vorba să facem o strofă rea și păcătoasă.

Strofa a V-a o transcriem numai spre a servi de probă, că D. Cotache nu cunoște modul conjunctiv, precum și spre a se vădi lipsa de vervă:

Mergi! și fă cornul să sună
Scapă'ți țara de nevoi.
Scapă mama ta cea bună
Ș'apoi poți intra la Noi.

Modul conjunctiv e un mod foarte caprițios: el nu suferă nici o licență poetică în comptul său; cu acest mod poeziile trebuie să ducă o viață adevărat *conjugală*.... fără licență.

Ast-fel ș'eu scumpă *fetiță*
 Plec! da, plec, acum te las.
 Inc'o dată o *guriță*
 Să'mi ajute'n orî ce pas

Precum videm D. Cotache, au susținut comparațiunea cu Stefan cel mare până la un loc; de la o vreme însă o cotesce, și fiind că avea nevoie de o rimă pentru *fetiță*, găsește foarte aproposito să ceară și o *guriță*; în adevăr aceste două cuvinte, merg tot-de-a-una alătura și în prosă și în poezie. Dar numai de un lucru ne mirăm, sau, mai bine zicând, un singur lucru nu știm, bine înțeles din cauza lipsei de documente istorice: orî Stefan cel mare cerut'a mumei sale o *guriță*? În adevăr suntem în tot dreptul de a rectifica tradițiunile în sensul vederilor D-lui Cotache; căci dacă D-sale îi este imposibil să facă un pas norocos fără o *guriță*, cum 'l-ar fi fost posibil lui Stefan cel mare, să bată pe Turci, fără acest ingredient estin, fortificant și miraculos?

Cele-l-alte două strofe din concludsiune denotă aceeași lipsă de vervă, de limbă, de legătura ideilor, de stil și valoare poetică.

În o altă poezie intitulată *Suvenirea* găsim strofe ca cea următoare :

Ca trista rândunică, remasă *văduvită*
 Ce se înalță'n aer cătând soțu'i *perit*.
 Te cut eu în tot locul, dar vai *de reușită*
 Nicl un moment sermannl, *vêd încă n'a lucit*

Ce comparațiune nostimă! Inchipuiți-vă pe D. Cotache, care se înalță'n aer ca rândunica văduvită, spre a căuta pe iubita sa *perită*, și că acolo, în regiunile aeriene, așteptă să'i *lucescă un moment de reușită*.... În adevăr trebuie să existe și o *mija-patca* literară, un joc adică în care poetul e obligat a se lega la ochi și a prinde cuvintele, ideile și construcțiunile din fugă și pe pipăite, și ast-fel, fără ordine și nerumegate, să le înșire sub formă de versuri; ce ușor e a fi poet! Va veni de sigur un timp când criptogamele și poeziile vor rivaliza în număr. Încă un lucru; mica și neînsemnata aposisiune *sermannul*, se raportă ea la moment, după cum o arată chipul și asamănarea, sau în puterea unui *tour de force* sintactic, la vre o sfință sub-ințelăsă, care nu pôte fi de

cât poetul? Și într'un caz și într'altul, calificativul nu'și pôte des-
minți valoarea lui.

Nu ne putem deslipi de D. Cotache, și nu putem trece așa de
ușor peste maestrile sale comparațiuni. Tot în poezia de care
e vorba, stă și următorea strofă care are un suveran miros de
unt de lemn. (*)

Gândind ca lângă tine îmi pitreceam viața
Ca mama ce adorme privind ce a născut.
—Ca floarea rourată, s'ovești cum dimineața
Esprimă fericirea din noptea ce-a trecut.

Maî întâi nu avem pretențiunea de a înțelege aceste strofe; cu
tôte acestea, tot ne credem îndreptățiți a admira puțin pe mama
care adorme privind ce a născut și a întreba la ureche, se înțe-
lege, pe pe D. Poet, ca ce analogie găsește D-lui între viața sa
petrecută lângă ființa pe care o iubesc și între somnul de lehu-
sie a unei mame care privește ce a născut. Este un fel de deli-
cateță în imagini, care nu e dată de cât scriitorilor talentați, și
care tot-de-a-una țin samă de cetitori. Ne aducem aminte fără
îndoială de animalul cu două spete a lui Sacspeare; dar numai un
Sacspeare pôte au avut rarul privilegiu de a'și pute permite așa
ceva: sub haina strălucită a geniului se pot ascunde multe; noi
pigmeii să stăm în strîmtul cerc ce ne e tras. Tot-ast-fel e D.
M. Cotache și în restul poeziilor din micul seu volum de 2 fr.
adică confus, fără stil, fără limbă, fără imaginație și fantastic; cu
o suverană necompetență și peste așteptările noastre, profan în Ches-
tiune de figuri; ordinar în expresiuni și fără respect pentru arta
care se pare a'î fi cam streină. Încă odată: e frumos, foarte frumos
și măgulitor lucru de a fi poet; dar e tot atât de greu a face
poesii bune; vechiul: *nosce te ipsum*, al oracolului, are în tôte
timpurile și în tôte ocaziunile aplicația lui.

C. Hogaș

(*) Cei vechi numiau ast-fel tôte lucrările forțate, de vreme ce se presu-
punea ca autorul unor asemenea, trebuca să consume mult undelemn în lam-
pa sa, până ce reușia la așa ceva.

VISUL

O rază mai străluce, prin plaiuri prin câmpie,
De negurile dese, de fum intunecate,
Ș'admir azurul vesel ce apar'e'n tăinicie,
Impodobit de stele, lumini nenumărate.

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

Zăresc în departare, l'a lunii strălucire,
Cum falnic se ridică, Ceahlăul secular,
Care recheamă'n mine, o veche nălucire,
De care-acuma peptu'mi suspină cu amar.

Ascult plin de uimire, cum Bistricióra iute,
Isbește ale ei valuri de stânca Carpantină,
Cum șopotu'i resună prin văile 'nverđite,
Perđindu-se prin plaiuri, ascuns dup'o colină,

Pășind cu'nduioșare, o umbră mă uimesce,
Fiorul mă cuprinde, îndată obosesc,
La marginea vâlceleî, năluca mă opresce,
Și mut eu, ca și dânsa, voesc să o gonesc.

Uu glas fără de putere mahnit, tremurător,
Misterios rostesc un nume, ce iubiam,
Un plânsset mă cuprinde invoc pe creator,
Era al maiceî mele, cel nume ce plângeam.

Neștiutor pășisem, în visul meu trecând,
Mormîntul maiceî mele ce adese ori o plâng,
D'atunci pe-acé nălucă, o vęd mereu ducând,
Amarul tristul plâns al visului meu lung.

V. D. Costinescu.

CASATORIA RELIGIOASĂ

DUPA

Indeletnicirile lui

DINU MILLIAN(*)

Nu mi am putut închipui nici o-dată că tânărul Dinu Millian va putea să sacrifice atâția ani din junețea sa, pentru ca la urma urmei să'și arăte slăbăciunea în subiecte care l'ar compromite. De și spovedania sa este întocmai cu originalul; însă adevăratul autor poreclit Dinu Millian tocmai „om nou“ nu e, căci de și este de la Contemporanul și încă colaborator, totuși mai bine era să se conformze cu cele ce a zis însuși: «Nu facem noi politică, de drept puțin ne ocupăm» și să nu mai discute în materie de drept, dacă despre acesta puțin se ocupă și chiar pôte de loc. Dar nu... lucrul este grav! suntem în pericol, în caz de forță majoră, în legitimă apărare!... suntem datorî a ne apăra libertatea conștiinței amerințată! să declămăm!, să strigăm cât ne o intinde gura, căci alt-fel perdem libertatea conștiinței, suntem lângă prăpastie,... eat'o! suntem amerințați. Așa face dramatic și scrie D-lu Dinu în introducerea sa, în care ne promite tot-o-dată, că trebuie să vorbiască numai de cât, în chestiunea căsătoriei religiose, și că de și de mult voia să lumineze această nedumerire, dar numeroșele și neprețioșele indeletniciri îl amânau lucrul.

(*) Contemporanul, Anul II. No. 14.

Domnul Millian, ce e drept, este foarte sincer, ce'î în inimă și'n gură; când vorbește una, când alta; acum spune că libertatea conștiinței 'î e amenințată, acum spune că n'are vreme să o apere, de și e în legitimă apărare, fiind că alte indeletniciri îl amână; prin urmare că pericolul îl pôte D-lui evita și după ce se va pertrata; dar prea multa sa sinceritate, era să zic, ușurință, e și ea în prejudiciul, în paguba amorului său propriu. Eu sunt convins că, D-lu Dinu Millian nu pricepe singur, cum de se vede acum încurcat într'o daraveră așa de încâlcită, și să fie sigur că tot așa are să pășiască, adică are să'și spoveduiască toate păcatele fără să se lumineze, dacă se va ține tot în modul acesta de ceia ce a zis însuși *«de drept puțin ne ocupam»* și nu va căuta să zică mai târziu *«Nu facem noi politică și de drept tot ne ocupăm.»*

Cu multă părere de rău mă anin și de nota redacțiunei ori a *redacției* Contemporanului, care a așteptat să vie pe tapet chestiunea căsătoriei religioase, spre a tăbări la discuție și care vedând că chestiunea a ramas neatinsă până acum, de și amânase de mult publicarea studiului pregătit de mult în lista contemporanului, totuși decide că ori ce dovezi contrarii în discuțiune, vor fi impuse celor ce nu cred în închipuirile trecutului, ca și cum prezentul își are temelia sa pe viitor, ear nu pe trecut.

Să lăsăm însă cu redacția care e profană în așa daravere și să trecem la indeletnicirile lui Dinu Millian, care ori cum, tot are apucături măcar în așa daravere. Nu mă îndoesc că autorul spovedaniei unui om nou, înțelege că moravurile, usurile și datinele unui popor vădesc origina, puterea de viață, relațiunile intime și moralitatea lui, adică, dacă limba este mijlocul prin care o națiune 'și esprime ideile și cugntările sale, apoi, mo-

ravurile, datinele etc. sunt forma esterióră prin care se arată într'un chip simþibil la ori ce ocasiune, obirþia, relaþiunile lui intime, putnea de viaþă și moralitatea de care se bucură. Este apoi constatat că mai ușor se perde limba poporului de cât moravurile lui, și apoi știm cu toþii că depriederile unui popor că și ale unui individ, devin o a doua natură,

Este de jelit când un om deștept ca autorul spovedaniei unui om nou făptuește o greșală așa de mare, nu zic juridică, fiind că pôte juridic nu ne vom înþelege; în adevăr a spune că Art 21 și 22 din Constit. nu dau naștere la contra-verse, acésta este de calibrul numai al crierului D-lui Dinu Millian.

În adevăr, la prima cetire, pentru a învăța pe derost se pare că articolele aceste, se ciocnesc unul cu altul, dar în realitate în fond, gândind și cugetând care a fost idea legiuitorului din 1866 în privința artt. 21 și 22, ne convingem că aceste două articole nu sunt în „*vrajmașie*” și apoi este cunoscut că legiuitorul din 1866 a fost predominant de sentimentul de libertate, de liberă cugetare, de independență etc.

Să vedem: Art. 21 la „**Libertatea Consciinței este absolută**” alineatul 3 „**Religiunea ordodoxă a răsăritului este Religiunea dominantă a statului român.**” Art. 22 alin. 2 „**Intocmirea actelor statului civil va trebui să preceadă în tot deauna benedicțiunea religioasă, care pentru căsătorie va fi obligatoare, afară de casurile ce se vor prevedea prin anume lege.**” Așa dar Art. 21 ne zice că libertatea consciinței noastre, este fără margine, și cum ar fi putut să ne zică altfel? căci atunci ar căuta, în adevăr, să sdrobească sentimentele noastre interne și să șteargă impresiunile inimii, în fundul căria se ascunde și se păstrează credința înrădăcinată a omului.

„**Libertatea Consciinței este absolută**“ (art. 21 Constit.).

Dacă n'ar esista Religiunea, dacă n'ar esista impedemări, dispozițiuni care să se opună libertății de consciință, atunci pentru ce ar mai fi pusă această *dispozițiune* a articolului 21 din Constituțiunea? Atunci art. 21 ar trebui, cred, să sune „*Libertatea Consciinței este mărginită, adică ea e relativă ear nu absolută*“; de sigur aceasta n'ar conveni de loc D-lui Milian; și dacă toate actele ar fi permise, după voința fie căruia, dacă toate actele nu ar fi supuse la nici o dispozițiune, la nici o regulă fie de disciplină, fie de cult, orî de moralitate, apoi atunci ce suntem? ce facem? unde ne aflăm! pentru ce ôre suntem veniți în lume? cum rămâne scopul universal al omenirei?: **tendința generală spre bine și fericire.**

Legea însă ne dă drepturi și în acelaș timp ne impune și datoriî; căci legiuitorul este în *drept* a reglementa orî și ce manifestațiune esteriôră a voinței noastre, cu atât mai mult și fără îndoială, când este vorba de sentimentul de naționalitate, de moralitate, moralitatii, de datine etc. Când legiuitorul dar zice în art. 21 alin. 3 „*Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea dominantă a statului român*“ apoi este bine înțeles că orî și ce român, în adevăratul înțeles al cuvîntului, care este dator a se ține de legile țerei sale, prin faptul drepturilor ce cere în puterea lor și a datoriilor ce ele îi impun, să se ție în totul și în toate de ecele legi, și dator să se ție de religiunea ce l' o prescrie legea țerei sale, să se ție de Religiunea dominantă a statului său. Căci, cum voești a te numi bun cetățian român, dacă nu te ții de legile statului român? cum pretinzi ca tu și se dea cutare drept fiind că legea l' u prescrie și tu voești a te supune cutărei îndatoriri, cutărei dispozițiuni pe care tot acea lege o prescrie și ții o pune înainte?

Da. **Benedicțiunea religioasă pentru căsătorie e obligatoare**, nu fiind că „*magister dixit*“; dar fiind că „*Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea dominantă a statului român*“. și oare cum crede D-l Dinu Milliau? că legiuitorul, pe de o parte, ar fi avut intențiunea de a stabili înstituțiunea morală în poporul român prin Biserică și școală, ear pe de alta de a distruge Biserica, în consecință și școla, spre a estermina Religiunea de pe fața Pământului românesc, din inima Poporului Român?

Nu pricep cum vestitul Millian î-și închipue tabloul, în care Poporul român, este desbrăcat absolut de religiune, biserică, moravuri, de datine etc? atunci cu drept cuvânt „*strămii ar trebui să ne credă nebunii*“ când citind constituția închipuită de crierii D-lui Dinu et Cie, s'ar auzi; Art. 21 „*Libertatea conștiinței este absolută*“; alin. 2 „*Libertatea tuturor cultelor nu e garantată întru cât celebrațiunea lor nu aduce o atingere ordinii publice sau bunelor moravuri*“; alin. 3 „*Nici o religiune nu este dominantă în statul român căci nu se poate ști dacă toți românii cred în D-zeu sau nu*“ etc. etc.

D-lu Milliau, afără de aceste, fiind că a căutat să învețe pe de rost articolele, a crezut că să mântue cu atâta; și nu observă că după multe articole din Constituțiune care ne vorbesc în regulă generală, urmează și restricțiuni privitoare la acele reguli, așa de exemplu când e vorba de libertatea întrunirilor, libertatea individuală, de domiciliu, de învățămînt, așa și de libertatea de conștiință; căci este hotărât că principiul nu poate suferi excepțiune, dar regula poate; și dacă nicăieri nu se prevede strict, ca cutare limbă este cea predominantă în statul român, pentru ce prin analogie, D-l

Millian nu s'ar arăta aci ca și la religiune, mare reformator, spre a introduce și întinde prin spovedaniile D-sale, o limbă stricată ca dominantă în statul român? sau, fiind că limba ca și alte instituțiuni, de exemplu ca religiunea, moravurile datinele, fiind „o închipuire a *trepatului*”, de ce n'au înlocui-o cu o nula, spre a se estermine de pe față pământului românesc, precum voeste D-lu Dinu a face cu Religiunea?

În acest chip D-l Dinu Millian s'ar face nemuritor prin faptul că a contribuit cu o nula le instituțiunile temeinice ale neamului românesc.

Dar ôre libertatea individuală nu este ea garantată prin constituțiune? Domiciliul nu este inviolabilei? afirmativa este în art. 13 și 15 (Constit). care conțin regulile generale; însă dacă aş viola libertatea individuală a cuiva prin maltratare, arest, furt etc, ôre atunci mă jn de dispozițiunile legii? de es. D-l Dinu violază libertatea individuală a unui prein al său de la contimpuranul, atunci după teoria D-lui Dinu, pretenul nu pôte să se satisfacă nici într'un chip contra D-lui Dinu, de ôre ce libertatea D-lui Dinu e garantată; ôre putem reserva D-lui Milliau un astfel de drept? cred că nu; ei bine cum dar când e vorba de art. 21 îmi place și când e vorba de alineatul 3 al aceleuși articol și de art. 22 alin. 2 nu'mi place, fiind că e vorba de religiune; Deci dar libertatea absolută de cuget, nu'mi zice să'mi bat joc de institutul religiunii și al moralității sociale; precum libertatea individuală garantată, prin constituțiune, inviolabilă, nu'mi permite să'mi bat joc de liberteteâ, de averea și de simțimântul de moralitate al altuea. De și nu pricep, în ce momente, Dl Millian sau *Moralescu ediția a doua*, a scris studiul său asupra căsătoriei; totuși nu mă mir însă, de ce crierul D-lui Millian n'a înțeles că *D-zeu* și religiunea nu însămnă

acelaş lucru, de ore ce se pöte esplica ast-fel cauzat D-lu Millian este gelos şi invidiaşă sörta D-lui Moralescu. dar eu unul îi dau dreptate, fiind că Moralescu are mai multe momente lucide.

Domnul Dinu luând cartea D-lui G. G. Meitani (*) şi cetind la pagina 88, crele că găseşte aci temciul iudei Intnicirei sale asupra căsătoriei religioşe, de aceea zice *ne vom căläuşi în drumul nosiru de insemnata lucrare a D lui Meitam*; cu alte cuvinte se inchină şi zice „*magister dixit*”, trebuie să asculte de Dl. Meitani a cărui scriere e frumösă şi ceteaşă.

In adevär scrierea D-lui Meitani, nu lasă nimic de dorit în cea mai mare parte: dar fiind că omul este supus greşelelor de aceia i se şi trec câte o-dată.

Cu töte aceste D-le Millian să nu /e înşelî şi să crezi că dacă inişiala poreclei D-tale e aceeaşi ca D-lui Meitani, apoi şi crierii sunt töt aşă, probă este că D-lu Meitani zice ca impedimentul pus de a nu face căsătoria civilă de cât înainte celei religioşe este bazat pe necesitatea originei sociale, de aceia legiuitorul a trebuit să mlădieze puşin rigoărea principiului şi ast fel în vederea legitimităşei copiilor, a stabilităşei familielor, a ordinei legale de moşteniri să ordone că inscrierea ectelor stărei civile urmésză să precędă benediciunea religioşă.

Deci până la o nouă lege care va defini excepşionile trebuie să ne şinem de legile care le avem; căci precum D-lu Millian, nu'si a apărat libertatea de consciinşă atăt de amerinşată, până nu'si a terminat cele l-altă indeletniciri ce tot l'au amănat; toş aşă, şi pöte cu mai mult drept, legile care sunt deja în viuoare, trebuie să facă abstraşione de cugetarea amerinşată a D-lui Dinu Millian şi să'si aibă ablicaşionea lor ad literam, căci aci nu

(*) G. G. Meitani stud. const. Rom. III.

e vorba că *magister dixit*, de ore ce suntem într'un stat constituțional; dar e vorba că *națiunea dixit* prin reprezentării săi. să nu dăm vrabia din mână pentru cea din par și ceea ce lipsește din codicele civile (*) să păsește în constituțiune (**) care este legea fundamentală; prin urmare, până la noua lege, nu ne putem servi numai de Codicele civile ci și de constituțiune, unde se găseasc dispostțiuni relative la căsătorie, de ore ce se spune că „*Benedictiunea religioasă care este obligătoare pentru căsătorie, va trebui să aibă loc după căsătorie civilă.*“

Pentru a termina și, nu în prejudiciul D-lui Millian, îl lăsăm să se răsboteze, dar nu în ritul creștin precum l'au botezat părinții săi, pentru ca nu cum va să rămâe botezat creștinește, căci atunci ar trebui să se zică, numai de cât, cum că crede în Dumnezeu în care părinții săi din greșală au crezut, și acesta nu o voește D lu Dinu în ruptul capului; de și toată lumea l' rōgă să creadă, dar D-lui strigă nu și nu, nu cred în Dumnezeu! și nici nu trebuie să creadă nimeni, căci Pactul fundamental zice: *Libertatea conștiinței este absolută!*. Mai lasăm pe D-lu Millian și pōte chiar de pe acum dacă voește să se „*insore*“ (***) înaintea oficerului stărei civile cu vr'o israelită Ori nu,..... mai nimerit credem că ar fi înaintea Rabinului de la Buhuș spre a se putea boteza tot-odată și a se instala apoi în noua Patrie, țara făgăduinței, Palestina.

În ori ca cez D-lu Millian, comite o greșală din două puncte de vedere întâi fiind că citește cu prea multă ușurință articolele de legi și nu le aprofundeză legăturile ce există între dânsule și al doilea, pentru că în ori ce ocaziune, voește să se arate cel întâi, că nu

(*) Promulgat în 4 Dec. 1864 și aplicat la 1 Dec. 1865

(**) Promulgată în 1 Iulie 1866

(***) Căsuță literar al colaboratorului Dinu Millianuș de la Contemporanul.

crede în D-zeu' ca și cum acesta ar fi o sală. Țineto D-le Millinn de D-lă Meitani, și vei înțalege ce insamnă libertatea de cuget, și libertatea de cult. Ear ca stat principal îmi vei permite să'îdau următorul : •*Nu face politica multă și te ocupă de drept*• fiind ca reformatorul religios sau politic, legistul și canonicul, când voese să edifice instituțiunl nouă, trebuie să ție socotéla și de ceia ce se numesce obiceiă, căci alt-fel instituțiunile vor fi făcute numai pentru a lasa posterităței trista dovadă că au esistat s'au în cazul cel mai rău în loc de folos, vor aduce corupțiunea (*) și cine arată nepăsare religiunei arată nepăsare de libertate, de dreptate, de ecualitate, de morală, de familie, de națiune și în fine de umanitate (**).

Liber cugetator, nu este acel ce vine să'mi impună doctrinele sale. Fie care e liber în cugetul său, însă nimeni din noi nu trebuie să'și uite datoriel sale constituționale cătră biserica română (***)

V. D. Costinescu.

V. D. Costinescu

(*) Românismul Anul I. 1870 Aprilie pag. 17-

(**) D. Bolintineann, nepăsarea de Religie, Patrie, Dreptate.

(***) V. A. Urechen Bis. și scôla 1877 Ian. 14 Bucuresci.